

TRIA PERSONAL (novembre, 97)
Isidor Cònsul

La claror del juliol, per Vicenç Villatoro. Premi Ciutat de Palma Llorenç Villalonga de Novel·la, 1996. Edicions 62. Barcelona, 1997

La darrera novel·la de Vicenç Villatoro, La claror del juliol, obre paisatges de llum nova en la diversitat dels territoris narratius transitats per l'autor. Han rodat quinze anys d'ençà aquell Evangeli gris (1982) que obrí els fonaments d'un singular edifici literari i l'obra, encara a mig bastir, ha anat pujant amb dos títols d'afirmació generacional, País d'Itàlia (1984) i Els anys a Ciutat (1986); amb la suma de dos altres exercicis de conquesta de la ficció, Les illes grogues (1987) i Entre batalles (1987); una immersió puntual en aigües de ciència-ficció, Titànic (1990); la joia d'un Hotel Europa (1992) que personalment em dibuixa l'ombra de G. Greene, i la tensió lírica que sura de Memòria del traïdor (1996),

La claror del juliol, a banda de ser la més extensa i ambiciosa de les novel·les de Villatoro, es mou sinuosa entre un doble joc de foc nou i apuntaments de síntesi. S'hi fan evidents girs que poden recordar la geografia de Les illes grogues i el temps d'incertesa i de canvi que surava a Entre batalles. I també hi té botiga oberta el tema jueu, bé que més de biaix que no pas en altres obres. La novel·la llisca en un marc que va de 1928 a 1939, i mira de seguir, primer subtilment i després a cavall de la història, de quina manera van començar-se a trencar els esquemes d'un món que semblava feliç abans de l'ensulsiada econòmica de 1929, la pujada dels feixismes i el pròleg al desastre col·lectiu d'Europa que fou la Guerra Civil espanyola. En una illa que té totes les traces de ser Mallorca, tres amics adolescents, dos nois i una noia, creixen en la felicitat d'uns estius de màgica intensitat mentre el món assaja la representació del desastre més gran del segle. Llegeixen i parlen, s'estimen, aprenen a viure en llibertat, canten tangos, juguen a tennis i es fan a mida un món gairebé perfecte condemnat a desaparèixer. Perquè malgrat la fugacitat del temps, la sola memòria d'aquells estius bastarà, com en el bell poema de Wordsworth, per il·luminar el sentit de la vida: n'hi ha prou amb el record d'uns mesos d'esplendor damunt de l'herba per poder passar amb dignitat els trencacolls de l'existència. El record selectiu d'un dels tres personatges va presentant els retalls d'una història que es disfressa a estones de poema d'amor, unes altres amb un to incipient d'èpica revolucionària i que acaba amb la derrota implacable de la vida i del mateix procés de la història.

Vicenç Villatoro punteja les seves novel·les amb un confort de referents cultes, la bondat d'un escriptor que coneix l'ofici i el guany de saber que la literatura és forma.

Qualsevol novel·la és una història inventada que cal presentar amb encert i engranatges greixats. Just com funciona La claror del juliol, sobretot en els caps que falquen l'entrada i la sortida de la història.

Traïdors i covards, per Emili Bayo. Empúries. Barcelona, 1997.

No sabia dir si és la primera, però tinc pocs dubtes que Emili Bayo ha escrit, per ara, la millor de les novel·les de Lleida. Ho fa cavalcant la ficció d'un expresidiari catalanista arribat a un barri marginal de Lleida, a finals dels seixanta, on esdevé referència fonamental en la formació d'un adolescent que és fill d'una família d'immigrants. Les coses, però, no són mai allò que semblen i entre els claroscurs del lluitador antifranquista sembla que també s'hi pot rastrejar el perfil, potser hipotètic, d'un delinqüent de camí ral. Per aquesta trama política vinculada a una certa clandestinitat i per la història crepuscular del protagonista adult, Traïdors i covards pot recordar, i si més no a mi m'ho ha semblat, el món de les primeres novel·les d'Antonio Muñoz Molina, de Beatus Ille fins a Beltenebros. De tota manera, amb independència que funcionin o no aquests mecanismes de fontaneria crítica, l'encert de la primera novel·la d'Emili Bayo deriva, sobretot, de l'eficàcia en la construcció del relat, explicar amb coherència la història de ficció que s'hi presenta. En aquest cas, la trama té l'habilitat d'un argument ben travat, amb salts de cavall en el temps i estratègies d'ocultació pròpies de la novel·la policíaca. De torna, l'autor ha aprofitat la història per construir una crònica generacional i un coixí de bella prosa costumista que repassa la infantesa i la primera adolescència del narrador. Pel que fa a aquest segon eix, cal afegir-hi una torna d'homenatges al cinema, amb una impecable evocació de la darrera seqüència d'El tercer home, digressions diverses i jocs de literatura dins de la literatura que acaben d'arrodonir aquesta esplèndida primera novel·la d'Emili Bayo.

La bondat de Traïdors i covards justifica presentar Emili Bayo com un nom a seguir i un narrador a tenir en compte en el panorama més immediat de la narrativa catalana. Un autor, d'altra banda, iniciat des d'una talaia de maduresa i que estalvia, cosa que sempre és d'agrair, les provatures i marrades guites que hi ha sempre en les beceroles d'un creador.

Fragments de memòria, per Joaquim Molas. Pagès editors. Lleida, 1997

A Sobre el tòpic de les meves raons, el primer dels textos que conformen Fragments de memòria, Joaquim Molas reporta l'enlluernament, de jove, amb la lectura de Vita nuova. Era un temps que ell mateix s'exercitava amb honestos jocs d'escriptura creativa, havia entès que l'ofici era complex i competitiu i que allò que començava a escriure s'abillava amb farbalans d'imitació. L'impacte de la lectura del Dante fou una mena d'epifania que li féu decidir que era millor plegar si no es veia amb pit de fer una cosa equivalent: *I vaig deixar d'"escriure" per posar-me a "descriure", un ofici, a la pràctica, tan complicat i tan competitiu com l'altre, però que treballa amb idees, més ben dit, amb les reelaboracions literàries de la realitat nua i pelada (...)*

Fragments de memòria s'ajusta al sentit del títol i no es desplega en cap exercici memorialístic ordenat i sistemàtic. Es conforma, només, com una successió de capbussades puntuals, i doncs fragmentàries, en el tou de la pròpia experiència biogràfica i intel·lectual. Els textos venen de dues pedreres diferents bé que complementàries: els papers de record que li han estat demanats amb motiu, per exemple, d'un homenatge, o d'un aniversari sonat; i els fragments del seu dietari ja publicats, amb l'afegitó d'alguna perla inèdita. És així que el volum bascula sobre dos eixos, Fragments de memòria i Fulls de dietari, i el primer aplega tretze papers que recullen els records d'infant de la guerra, els anys d'adolescent a l'Institut Balmes, l'entrada a la Universitat i una galeria de relacions personals que s'omple amb els noms de Dàmaso Alonso, Sanchis Guarner, Jordi Rubió, Carles Riba, Clementina Arderiu, J.V.Foix, Pere Quart, J.M. de Casacuberta, Salvador Espriu i J.M. Castellet. Aquesta primera part es tanca amb Nocturn per a guitarra, que funciona com un conte o una narració a *cléf* que diuen els francesos.

Un volum com Fragments de memòria, enllà d'una prosa amable i precisa, matisada a cops de ribot, té l'enorme interès d'encarar miralls d'ombra que fins ara eren potser poc coneguts i que s'adrecen tant a la personalitat del mateix Molas com als homenots de la república de les lletres catalanes que ha tractat de ben a prop. El llibre sura amb detalls puntuals i trets de caliu humà que fan conèixer, poso per cas, una matinera vocació d'extrem com a jugador de futbol. Segur que Molas n'ha heretat la capacitat de regat que encara té en el judici literari i una disposició a la centrada exacta sobre els punts de definició de la cultura. Seria una llàstima que el llibre passés gaire de puntetes pels aparadors de les novetats i és, sens dubte, un aperitiu suculent per a esperar, si mai arriben, les memòries de l'homenot.

Els lectors que van agrair les pàgines d'Afirma Pereira, o els que van descobrir els cops de geni d'aquella història en un dels darrers treballs de Marcello Mastroiani, faran bé de no perdre pista i deixar-se endur, novament, per la seducció del darrer lliurament d'Antonio Tabucchi, El cap perdut de Damasceno Monteiro. L'obra, com en el cas d'Afirma Pereira, té punts per a ser classificada com a epigonal del gastat realisme històric i tampoc no sembla difícil seguir-hi les traces d'un mestre del gènere com fou el sicilià Leonardo Sciascia (1921-1989), sobretot quan es tracta de presentar històries d'investigació criminal on els poders de l'administració de l'estat hi estan implicats fins al moll de l'os. Aquest és el cas de Damasceno Monteiro, en la novel·la de Tabucchi, que havia gosat, debades, robar una partida de cocaïna al Grill Verd que és el pseudònim, en argot de delinqüència, de Titànio Silva, heroi de la guerra d'Angola i ara sergent de la Guàrdia Nacional de Porto.

Amb un estil proper a la crònica periodística, la novel·la sorprèn per la gràcia que té de Tabucchi en la descripció d'atmosferes, per l'encert de la creació de personatges i per un estil de vellut, mesurat i amb certa tendència al laconisme narratiu. Pel meu gust, la troballa literària que vola més majestuosa damunt dels paisatges de la novel·la té la forma de l'advocat Fernando Diogo Maria de Jesus de Mello Siqueira, a qui tothom coneix per Loton, perquè és una còpia -i sens dubte un homenatge- a l'actor Charles Laughton. Una autèntica perla. Un personatge singular, derrotat per la història, culte fins a la saviesa, més llest que la gana, *bon vivant* empedreït i mestre exquisit de cerimònies quan es parla de literatura o de filosofia del dret. És la darrera baula d'una aristocràcia que s'ha anat fonent i es dedica a la defensa dels pobres i de causes perdudes, sobretot si són víctimes de la pitjor burgesia nascuda a Portugal en els darrers vint anys. Aquesta burgesia - diu - feta de diners, incultura i arrogància. Només per conèixer el poema estricte d'aquest personatge aparentment secundari val la pena entrar en les escasses dues-centes pàgines de la novel·la.

El jurat del Nobel de literatura va tornar a sorprendre tothom l'any passat quan l'atorgà a una, entre cometes desconeguda, poeta polonesa de nom enrevessat per a fonètiques meridionals, Wislawa Szymborska. Més d'un devia pensar, com succeí anys enrere amb Nadine Gordimer, que els obscurs interessos del Nobel s'entestaven a presentar noms que eren estranys a les ignoràncies més fondals. Després, quan començaren a circular les novel·les de l'escriptora sud-africana, no quedà altre remei que la barretada d'admiració, i ara passa si fa no fa el mateix amb els versos vius i la veu amena de Wislawa Szymborska.

L'antologia Vista amb un gra de sorra ressegueix prop de quaranta anys d'experiència creativa, de 1957 a 1993, ha estat preparada per Stanislaw Baranczak i la mateixa tria de cent poemes ha servit per a la traducció anglesa - View with a grain of sand, 1995- la castellana que han aconduït Anna Maria Moix i Jerzy Slawomirski, i la catalana de Josep M. de Sagarra. Diuen que és la mostra més àmplia i representativa de la poesia de Wislawa Szymborska i, entrar-hi, suposa heure-se-les amb un món propi on van de bracet la ironia i la lucidesa en una poesia que s'omple de llum, quotidianitat i misteri. Poemes de retòrica lúdica que saben jugar amb l'enigma del número pi, que repassen la rotunditat de les dones de Rubens, que s'entesten a parlar amb una pedra (com en el conegut conte de Quim Monzó), i que presenten, en un poema rodó de lligam nerudià, la perfecció humil i sense contradiccions de la ceba, *el ventre més galà de l'Univers*. I al costat d'aquestes digressions vegetals i minerals, sorprèn, ara i adès, amb el contraatac ferotge de poemes com Elogi d'una mala opinió d'un mateix, on contraposa l'harmonia d'espervers, piranyes, escurçons i panteres (*viuen com viuen i n'estan prou satisfets*), amb la fonamental turpitud humana. A tot plegat s'hi barregen apuntaments *naïfs*, ecos del primer Eliot i una saviesa d'una veu que harmonitza reflexió i vida quotidiana, misteri i filosofia, i anècdotes que caminen en metamorfosi cap a la transcendència.

Isidor Cònsul